

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ В ПОЕЗІЇ УКРАЇНСЬКИХ ШІСТДЕСЯТНИКІВ: ДОСВІД ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблеми ціннісних орієнтирів українського суспільства стали особливо актуальними під час повномасштабного вторгнення: усе більше людей ставить собі питання, як створити новий єдиний простір моральних орієнтирів та передати його наступним поколінням. Зокрема, як зробити це за допомогою літературних творів, що є одним із найбільш давніх способів передачі інформації та людського досвіду.

У цій статті проаналізовано лінгвістичні дослідження, що розкривають різноманітність уживання засобів вираження оцінних значень у поезіях шістдесятиників, виявлено закономірності моделювання позитивних та негативних конотацій у художньому мовленні цього періоду.

Ключові слова: поезії шістдесятиників, засоби вираження оцінки, позитивні та негативні конотації, художнє мовлення.

Khaliman O., Hnatysheva O. Axiological Means in Ukrainian Poetry of the 1960s: Research Experience. *In the modern times, the question of language and moral values interconnection is becoming more and more important, as the Ukrainian society is trying to redefine its true cultural identity through studying the literary heritage. The topicality of this research is strongly connected with the fact that the group of Ukrainian poets in the 1960s not only managed to preserve folk symbols and traditions in their works, but also to greatly contribute to the literature development even during the harsh times of repressions. That is why the works and values of those writers could be seen as an example of staying true in any situation.*

The aim of the research is to study the variability of methods used for defining the category of evaluation in the Ukrainian poetry of the 1960s by analyzing the articles of other scientists who have already presented their ideas concerning the topic. The main tasks are: 1) to define the cultural and ideological values of this group of poets; 2) to analyze the articles on the category of evaluation in the poetry of different Ukrainian authors of the given period; 3) to systemize the information received and make detailed conclusions. Such methods as historical and conceptual analysis, as well as descriptive and comparative methods were used for achieving these goals.

The linguistic diversity of the poets of the 1960s attracts attention of modern researchers because they managed to combine folk poetic traditions with author's discoveries, becoming a logical continuation of evolution of Ukrainian literature. The most common ways to express evaluation in poetry are the usage of diminutive suffixes, different types of epithets and dialectic opposites (alive – dead, sad – happy,

etc.), and also the conceptual oppositions people – animals and people – machines where the nature has the positive connotation.

Key words: *poetry of the sixties, means of expressing evaluation, positive and negative connotations, artistic style.*

Вступ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства актуальними є питання взаємозв'язку мови й ціннісних орієнтирів, мови й психології, а також впливу мови на формування суспільства. Ці проблеми не тільки не втратили значення із часів становлення незалежності України, але й, навпаки, вийшли на новий виток розвитку, коли все більше громадян почало усвідомлювати роль мови у формуванні спільної картини світу. Як приклад – мешканці регіонів, де домінувала російська мова, якщо й не перейшли на українську в щоденному спілкуванні, то почали споживати набагато більше українськомовного контенту в процентному співвідношенні до інших мов, щоб залишатися в єдиному ціннісному просторі (Комплексне дослідження...). Новітній процес переоцінки цінностей, зумовлений кризовими подіями сьогодення, звертання до етнопсихології в пошуках самоідентифікації та свіжий погляд на поняття “української ментальності” – ось фактори, що посилюють інтерес до досліджень у сфері аксіології загалом і лінгвоаксіології зокрема.

Термін “аксіологія”, як відомо, походить від грецьких слів αξία (“цінність”) та λόγος (“поняття”, “слово”) й позначає розділ філософії, що вивчає моральні, духовні, естетичні та інші види цінностей, а також їх зв'язок із соціальними та культурними факторами (Сторга, 2005: 36). Аксіологію також називають “теорією цінностей”, оскільки вона розглядає ставлення індивіда до матеріальних і духовних об'єктів навколо нього. Словом “цінність” позначають позитивну або негативну значущість об'єктів довкілля, що знаходить відображення в нормах моралі, принципах естетики або правилах певного суспільства. Мова вербалізує духовну картину світу її носіїв. Саме тому з'явилась лінгвоаксіологія – міждисциплінарна наука, що вивчає процес передачі оцінності за допомогою мовних одиниць.

Інтерес до вивчення оцінних засобів виявляє значна кількість лінгвістів, що відображено в численних роботах на цю тему. Монографія Т. Космеди «Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки» – перша ґрунтовна праця, що розглядає

процеси формування та розвитку категорії оцінки в українській мові (Космеда, 2000). Останнім часом з'явилися монографічні дослідження Н. Бігунової (2017), Ж. Краснобаєвої-Чорної (2016), Г. Приходько (2016), Г. Черненко (2018), О. Халіман (2020) та ін., присвячені різним аспектам реалізації аксиологічних засобів у мові. Багато інших учених-лінгвістів, такі як Н. Бойко, Е. Гоца, Ю. Калужинська, С. Корнієнко, В. Марчук, К. Олексій, Р. Педосич та О. Шумейко, розглядало реалізацію категорії оцінки у творчості певних українських письменників.

Опрацювання лінгвістичних наукових розвідок, у яких проаналізовано особливості вживання оцінних засобів у художньому дискурсі, засвідчило особливу увагу мовознавців до творів українських письменників певних періодів, зокрема шістдесятників.

Поняття “шістдесятники” виникло завдяки книзі І. Кошелівця «Сучасна література в УРСР», де автор намагався узагальнити результати творчого пошуку молодих письменників того часу. Створити повне, вичерпне визначення літературної епохи дещо проблематично: до покоління письменників-шістдесятників належить молода інтелігенція другої половини 1950-х років, але в їхньому творчому доробку не спостерігається єдності стилю або ідеологічного наповнення, а вчені й досі дискутують щодо остаточних часових рамок цієї епохи (Кривенчук, 2016: 36). Однак у них є спільні риси: діячів цього періоду поєднує жага до модернізації української літератури, виходу за рамки так званих соцреалізму та “хуторянщини”, а також пошуку національної самоідентифікації. Вони не тільки мали спільний життєвий досвід (післявоєнне покоління, що вимушене було підлаштовуватися під догми радянського суспільства), але й відчували потребу відобразити цю епоху у вигляді своєрідної мозаїки окремих людських долі (Тарнашинська, 2006: 112). Ще один лейтмотив шістдесятників – перевага загальнолюдських цінностей над класовими, індивідуального над колективним, усупереч принципам, що культивувалися в СРСР. Саме тому їхня творчість викликає інтерес у сучасних дослідників, адже боротьба з колоніальним минулим, яке залишило глибокий відбиток на культурі та свідомості українців, усе ще триває. Цінності та ідеали шістдесятників становлять важливий фундамент для пошуку сучасної української ідентичності, а тому вони привертають увагу багатьох дослідників, зокрема й тих, що цікавляться способами вираження оцінних значень у поезії цього періоду. Творче надбання

поетів-шістдесятників є своєрідним прикладом культурного “бунту духу” та опору нав’язаним цінностям, а тому є актуальним матеріалом для досліджень у сучасні часи пошуку нової української ідентичності. Виникає потреба узагальнення досвіду мовознавців щодо вивчення засобів вираження оцінки в поезії авторів відповідного періоду, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Мета цієї наукової розвідки – узагальнити досвід дослідження засобів реалізації категорії оцінки у творчому надбанні поетів-шістдесятників. До завдань дослідження належать такі: 1) визначити ідейні та ідеологічні орієнтири, відображені у творчості шістдесятників; 2) проаналізувати статті, присвячені засобам вираження оцінності в поезіях досліджуваного періоду; 3) систематизувати та узагальнити отримані результати про особливості функціонування оцінних мовних одиниць.

Методи дослідження

У процесі роботи використано *концептуально-аналітичний* метод, за допомогою якого кваліфіковано основні використані поняття. Застосовано елементи *історико-культурного* аналізу для виявлення факторів формування ідей та ідеалів досліджуваних авторів періоду шістдесятництва. Для інтерпретації використаної під час написання роботи інформації використано *описовий* метод, що доповнений *контекстуально-інтерпретаційним* для більш ґрунтовної систематизації отриманих результатів.

Виклад основного матеріалу

Для проведення лінгвоаксіологічного аналізу на матеріалі сучасної поезії доречним є узагальнення досвіду лінгвістів щодо вивчення відповідних мовних одиниць на матеріалі творчості письменників інших періодів, що дасть інформацію про особливості дослідження оцінних засобів у лінгвістиці та продемонструє специфіку функціонування аксіологічно маркованих засобів у поезії.

Численні лінгвістичні розвідки присвячено аналізу оцінних одиниць у творчості поетів-шістдесятників. У фокусі уваги мовознавців – аксіологічна специфіка мови творів Ліни Костенко (Т. Вавринюк, В. Власенко, С. Яцик), В. Симоненка (Л. Легка, У. Галів, І. Баран), Д. Павличка (Л. Бойко), М. Вінграновського (Л. Мініч, Н. Трефяк), В. Стуса (Н. Бобух) та ін.

Незважаючи на відсутність єдиної ідеології в поглядах письменників-шістдесятників, однією з ключових їх особливостей було звертання до дихотомії *бути – здаватися*, що визначається як «дихотомічна опозиція морально-етичних домінант» (Тарнашинська, 2013: 37). Поняття “бути” при цьому має позитивну конотацію, що пов’язана насамперед з концепціями самовдосконалення і самореалізації попри будь-який зовнішній тиск, оскільки прагнення до змін і є сутністю життя. Водночас поняття “здаватися” вказує не тільки на необхідність носити соціальні маски, але й “декоративність” національного самоусвідомлення, що пропагувалася в радянських республіках та вела до культурного застою. Отже, зіставлення прагнення змінюватися на краще та пасивного бажання пливати за течією демонструє основні життєві орієнтири шістдесятників, що відображені в їхньому творчому надбанні й за допомогою різнорівневих оцінних одиниць.

1. У роботі Т. І. Вавринюк, присвяченій емоційно-експресивній лексиці у творах Ліни Костенко, розглянуто прийоми та особливості її вживання, необхідні для досягнення потрібного емоційного напруження в поетичних текстах:

а) аналіз показує, що поширеними в роботах досліджуваної поетеси є як слова із загальномовним емоційно-оцінним змістом – інгерентні емотиви (*ледар, егоїзм, мудро* та ін.), так і з функційним емоційно-оцінним змістом – ангерентна лексика (слова з переносним значенням на зразок *баран, макітра* та ін.), що можуть мати як позитивне, так і негативне забарвлення (Вавринюк, 2010: 69). Остання посідає в досліджуваних творах Ліни Костенко значне місце, напр.: *Я, що прийшла у світ не для **корид**, що не люблю юрби і телекамер, о як мені опікся і обрид щоденний спорт – боротися з **биками**!* (Там само: 71). Названа вище дослідниця доходить висновку, що негативна емоційно-експресивна лексика (лайливі слова й слова для вираження зневаги, іронії) «використовується здебільшого в мовленні героїв», порівн.: *Ви **канцілюги**, у чорнилі пальці, бумажне **кодло**, **воло набивне*** (Там само: 70);

б) оцінна лексика стає основою змодельованої в поезіях тропеїстики, зокрема спостерігаємо використання епітетів, переважно позитивнооцінних (***вечірнє** сонце, **просвітлений** Едем, **світлий** сон, в житті **золотому*** та ін.) (Там само: 69);

в) один із характерних прийомів лірики Ліни Костенко – зіставлення лексико-семантичних груп “позитивне” – “негативне”, що вказує на діалектичність людського буття загалом, напр.: *І тільки **злість** буває геніальна. Господь, спаси мене від **доброти!*** (Там само: 70);

г) використану в поезії в оцінній функції лексику увиразнюють зменшено-пестливі (*Вона росте, ще завтра буде **вищенька**. Але печаль приходить завчасу. Це ще не сльози – це квітуча **вишенька**, що на світанку струшує росу*) й збільшено-згрубілі суфікси (*Полковнику! Мечі **отакелецькі** щербилися об шаблю об мою*).

Т. Вавринюк звертає увагу на те, як за допомогою словотворчих засобів утворюються емоційно-оцінні форми від стилістично нейтральних слів. Як зауважує дослідниця, «лексеми зі зменшено-пестливими суфіксами надають поетичним рядкам особливої теплоти, задушевності, ліричності» (Там само: 71). Утворення зі збільшувано-згрубілими суфіксами, «властиві розмовному й просторічному мовленню, у поетичних творах Ліни Костенко – це потужні експресивно-характеристичні засоби» (Там само: 72). Такі мовні одиниці є стилістично забарвленими: у поєднанні з іншими лексемами слугують засобами вираження емоцій ліричного героя.

Загалом емоційно-експресивна лексика, на думку Т. Вавринюк, демонструє специфіку вживання у творчості Ліни Костенко залежно від контексту, а позитивні й негативні конотації нерідко взаємодоповнюють та посилюють одна одну.

Дослідники В. Власенко та С. Яцик у своїй роботі теж розглядали емоційно-експресивні засоби у творчому надбанні Ліни Костенко, а також їх стилістичну та інформаційну функції. Крім уже згаданих у попередній статті засобів, названі вище мовознавці визначають і деякі інші прийоми моделювання оцінності на лексичному рівні (Власенко, Яцик, 2002: 142). Зокрема, письменниця використовує слова зі сфери науково-технічного прогресу, цивілізації та наукової термінології, створюючи з їх допомогою контрастний, оцінно маркований образний малюнок (*обридли відьомські шабаші **фікцій** і ця **конфіскація** душ під гармонь*) (Там само: 143). Також у творчому доробку трапляються як слов'янські (*там досі моляться **Стрибогу** високі в сонці ясени*), так й інослов'янські антропоніми (***Касандра** плаче на руїнах **Трої**. В руїнах **Трої** гріється змія*), що надають поетичному мовленню масштабу та значущості, тобто позитивної оцінки. Дослідники

зазначають, що емоційно-експресивна лексика у творах Ліни Костенко невіддільна від «глибокого чуттєвого начала», за допомогою якого письменниця передає своє ставлення до певних явищ та подій.

2. Л. Легка та У. Галів дослідили мовну виразність у творчому доробку В. Симоненка, при цьому значну увагу приділили саме оцінним мовним одиницям:

а) аналіз показує використання поетом засобів тропеїстики в оцінній функції:

– якісних прикметників як епітетів (*думи нехитрі, віковічна печаль*);

– метафор, що ґрунтуються на прихованому порівнянні з предметом, оскільки його характеристик-означень немає в тексті, але вказано те, що й із чим порівнює мовець (*біль **закрадається** вужем*) (Легка, & Галів, 2022: 86). Вони можуть бути як короткими (*волають гори*), так і більш довгими конструкціями (*галасує від болю дерево, піднімаючись димом до хмар*);

– оксиморонів, що посідають особливе місце в системі оцінних засобів, забезпечуючи контрасти для більшого емоційного підсилення (*біла кров, радісна зловтіха*) (Там само: 87);

– порівнянь зі сполучниками *як, мов, немов* та *ніби*, що, як констатують дослідники, широко використовуються у творчості В. Симоненка. Їх значна частина має передусім оцінне значення, а не лише виражає подібність явищ та предметів (*краплі солоного поту – ваговиті, **мов чесні слова***) (Там само: 87);

б) серед словотворчих засобів вираження оцінного ставлення домінують зменшено-пестливі форми із суфіксами *-очк, -оньк, -ельк, -инк, -івк* (*кроквочка, крапелькою, стежинок*). У поезіях зафіксовано активне використання інших засобів словотворення – іменникових та прикметникових суфіксів (*-ість-, -он-, -от-, -езн-, -іш-* тощо) та префіксів (*пре-, над-*). Так поет створює чіткий емоційний малюнок тексту (Там само: 88);

в) діалектичні зіставлення, що трапляються в поезіях, використано для моделювання контрасту між різними явищами життя (наприклад, зіставлення людського серця та машини в праці на поетичній ниві, що показує домінування розуму людини над усіма технологіями), порівн.: *Там пускати **машину** марно, де працюють **людські серця!*** (Там само: 86). Так поет зіставляє полярні аксіологічно марковані смисли;

г) позитивнооцінні засоби у творчості письменника домінують над негативнооцінними, що представлені вульгаризмами, жаргонізмами та пейоративною лексикою (*сатаніють виродки; щоб жерли ви булки й сало, віками пер соху-плуг*). Мета використання негативних конотацій – засудження морально неприйнятних вчинків або подій.

Використання різноманітних оцінних засобів у творчості В. Симоненка робить його мовлення виразним та емоційним. Серед них є лексичні, словотворчі, морфологічні, синтаксичні та акцентуаційні засоби, які, на думку дослідників, несуть «цілісне інформаційно-знакове, смислове і художньо-стилістичне навантаження» (Там само: 90).

У фокус уваги мовознавців потрапляють й одиниці інших рівнів в оцінній функції у творчості поета. І. Баран дослідив різноманітність фігур експресивного синтаксису у віршах В. Симоненка, що пов'язано також з вираженням оцінки. Поет уживає широкий спектр синтаксичних засобів (вставні конструкції, еквіваленти речень, градацію тощо), але найпоширенішим засобом емоційної виразності є звертання. Вони використовуються для інтимізації комунікації зі співрозмовником, наближення до нього (*Від знайомства з тобою, чорнява моя математичко, спалахнула душа*), для відтворення молодечого запалу (*Кораблі! Шикуйтеся до походу! Мрійництво! Жаго моя! Живи!*) або висловлення добрих побажань (*Процвітай і живи, дерев'яний гібриде!*) (Баран, 2022: 132–133). Більшість із виокремлених звертань – позитивно марковані.

Досліджуючи інші засоби експресивного синтаксису (вставні та вставлені конструкції, еквіваленти речень, ампліфікація, градація, номінативні речення, еліпсис, парцеляція, асиндетон, замовчування / Там само: 132/), названий вище науковець демонструє, як експресивність забезпечує емоційно-оцінні та образні характеристики, надає емоційного відтінку висловлюванню, підкреслює його виразність (Там само: 129).

Отже, уживання різноманітних синтаксичних засобів сприяє емоційній виразності поетичних текстів В. Симоненка. Ці фігури часто відсилаються до народнопоетичної традиції, але мають також й оригінальне авторське застосування.

3. Окремі дослідники поетичних текстів шістдесятників приділяють більшу увагу одному типу конотацій – позитивному або негативному. У роботі, присвяченій стилістичним можливостям суфіксів

у творах Д. Павличка, Л. Бойко зосереджує увагу в основному на засобах позитивної оцінки, що їх містить авторське мовлення:

а) для передачі позитивної суб'єктивної оцінки поет найчастіше використовує лексеми з демінутивними суфіксами, переважно іменники (*Дівчино, дівчино, де твої **крильця**? Небо весняне в сяйві іскриться. Чи не пора нам летіти, **маленька**, В ярій пшениці шукати **гнізденька***) (Бойко, 2010: 383). На думку дослідниці, такі лексичні одиниці «набувають відтінків пестливості, голубливості, замилювання, створюють ліричну атмосферу оповіді» (Там само), тобто виражають позитивне ставлення;

б) іноді зменшено-пестливі суфікси приєднуються до слів, з якими вони зазвичай не використовуються, стаючи авторськими новотворами (*В тебе очі – голубе світання, В тебе руки – **вітренята** ніжні*). Трапляється і приєднання таких суфіксів до власних імен (*спінула: того ж таки року Ти народився, **Грицуню***) (Там само: 383);

в) найчастіше пестливі суфікси слугують саме для того, щоб поєднувати значення об'єктивної зменшеності зі значенням суб'єктивної оцінки (*Та нові **листочки** щороку **Дубок** навесні розпускав*). Однак вони можуть виконувати й інші функції – наприклад, ставати засобом стилізації під народнопоетичну творчість (*Ой у полі три **криниченьки** – Не напиться **водиченьки***) або імітувати дитяче мовлення та сприйняття світу у віршах для дітей (*Я ж лагідно тебе тримаю, пташко, В своїх руках, легеньких, як **вітрець***) (Там само: 383);

г) у своїх поезіях Д. Павличко іноді все ж використовує згрубілі суфікси, щоб показати негативне або презирливе ставлення до певних феноменів (*так **фірман** бив мене, **підляк***) (Там само: 386).

Дослідниця робить висновок, що мова Д. Павличка багата на суфікси, особливо демінутивні. Їхня роль – донести необхідну інформацію, зокрема й оцінно марковану, та увиразнити мову творів.

4. Л. Мінич проаналізувала колористичну парадигму у творах М. Вінграновського, приділивши увагу не лише номінативній функції слів, що позначають колір, але й більш глибокому символічному підтексту:

а) ядром колористики письменника є білий колір, найпоширеніший також в українському фольклорі. М. Вінграновський звертається до фольклорних символів, коли мова йде про любов до Батьківщини, так пов'язує його з вираженням позитивних емоцій, адже білий колір

є одним із колірних асоціатив України (*хата всміхається біло У свої батьківщинині ночі*) (Мінич, 2010). Утім білий колір має не лише позитивні конотації, він також утворює бінарну опозицію “радість – смуток”, символізуючи тугу та журбу, чим поглиблює мінорний тон деяких поезій. Іноді він контрастує із чорним, але може й сам бути втіленням цієї опозиції (*Ці білі квіти суму на подушці... Цей білий образ – чорний по ночах*);

б) золотий колір також відіграє особливу, аксіологічно марковану роль, відмінну від схожого на нього жовтого. Якщо жовтий просто позначає кольорову ознаку предметів та явищ навколишнього світу, то золотий – колір “меншої матеріальності”, пов’язаний з величчю природи, її багатством та чарівністю, відповідно з позитивною її оцінкою (*Картопля дивиться у землю золоту. Початку золотий! Наш провесню повернень!*) (Там само);

в) в інтимній ліриці письменник активно використовує червоний колір, що несе в собі позитивну оцінність. Він стає уособленням жінки та кохання до неї (*Коли твоя рука солодка, ніби слава, Червонооким пальчиком майне*). Проте в громадянській ліриці червоний колір відіграє іншу роль, активізуючи свої негативні конотації: він стає кольором крові, війн та катастроф (*І на мерцях ромашки у рові Гойдаються червоними тільцями*) (Там само).

На думку названої вище дослідниці, широке використання слів, що позначають колір, та їх деривативів у поетичному мовленні М. Вінграновського роблять його більш барвистим та багатим, а також указують на зв’язок з традиційними фольклорними символами.

Н. Трефяк проаналізувала міфопоетичні образи та сюжети у творчості письменника та їхній “рецептивний ресурс”. Розглядаючи ці образи в аксіологічній парадигмі, дослідниця насамперед відзначила “зоологічний психологізм”, коли позитивні риси поведінки тварин протиставляються негативним людським рисам, утворюючи бінарні опозиції “добро – зло” та “життя – смерть” (*і на лапах моїх доцвітає весна*) (Трефяк, 2012: 186). Люди та звірі можуть контрастувати й у часовій парадигмі: наприклад, використання фольклорного зачину «коли ще звірі говорили» розділяє світ наукового прогресу та світ первозданної, майже казкової природи. Матеріали дослідження вказують на те, що творчість М. Вінграновського не акумульована в собі, а є продовженням народних традицій та символів у літературі.

5. Н. Бобух дослідила лексичні опозиції в поезії Василя Стуса та їхні семантичні функції, що пов'язано й з вираженням оцінних значень:

а) для творчості письменника характерне вживання темпоральної антонімічної пари “день – ніч”, компоненти якої мають негативну конотацію. Вони вживаються не лише для позначення часу доби, але й для передачі важкого емоційного стану ліричного героя (*Літа без зелен-садів, коридори ночей обгорілих і днів попідпалених*) (Бобух, 2017);

б) інша традиційна контрастема – “живий – мертвий”, а також її похідні форми, що моделюють як позитивну, так і негативну оцінність (*Навчайся жити. І вмирати – вмій!*). Іноді ці форми за допомогою змістової інверсії змінюють свої конотації на протилежні (*За що мене, Отче, караєш життям, пошили мені смерть – і тобі я воздам*) (Там само);

в) найпродуктивнішими контрастивами в словнику письменника є ті, що пов'язані з почуттями, психічними процесами або емоціями (*Набираючи висоту, порятуй од важкої скрути і од радості порятуй*) (Там само);

г) для підсилення емоційності поетичного мовлення Василь Стус часто використовує пари спільнокоренових словосполучень (*Бодай ви пропали, синочки, були б ви здорові, у пеклі запеклім, у райському раї страшнім*), або нанизування антонімічних пар (*ніяк не виблагаєш поєднання душі із тілом, радості – з журбою, життя зі смертю, неба із землею*). Ці поєднання зумовлені також ритмічною природою віршів (Там само);

д) часто у творчості письменника трапляються й оксиморони різних типів, а також оксиморонні синтагми, мета яких – увиразнити «контрастний психічний стан людини» (*Хіба ненавидячи любити? Хіба ненавидячи кохати?*) (Там само).

На думку дослідниці, антонімічні лексеми в поетичному мовленні Василя Стуса функціують для того, щоб показати полярність навколишнього світу та мінливість і бурхливість людських емоцій, що пов'язано з вираженням оцінного ставлення.

В іншій статті Н. Бобух проаналізувала емоційні контрасти у творчості українських поетів, визначивши найбільш поширені оцінні мовні засоби, зокрема й у поетів-шістдесятників:

а) у роботі приділено увагу різноманітності контрастивних рядів у поезіях відповідного періоду (*радість – горе, радість – мука, радість – сум*), а також їх похідних форм (*Людино, що твої воління, віками значені сліди? Оце впокоєне струміння прозрінь, **радіння і бід*** /В. Стус/). Також відзначено контрастивні поєднання зі словом *тиша*, що показують різноманітність та суперечність навколишнього світу (*Є **тиша** радості і суму. Є **тиша** вічності і снів* /Л. Костенко/). Дослідниця відзначає, що синонімічні ряди до негативно маркованих форм є більш різноманітними, ніж до позитивно маркованих (Бобух, 2006: 313);

б) авторські геніативні метафори, пов'язані з вираженням оцінки у творчості письменників, свідчать про оригінальність їх світосприйняття (*стежки **печалі**, дороги **радощів*** /Д. Павличко/) (Там само: 318);

в) серед інших тропів письменники активно використовують оксиморони, найчастіше у вигляді словосполучення прикметник + іменник, щоб показати суперечливий стан ліричного героя (*І любові **щаслива печаль*** *Переповнює душу* /Д. Павличко/) (Там само: 319).

На думку дослідниці, емоційні контрастиви *радість – сум, радість – мука* та *радість – горе* є основним способом демонстрації складних почуттів ліричного героя, а також полярності навколишнього світу.

Висновки

Мовне різноманіття поетів-шістдесятників привертає увагу сучасних дослідників, адже вони зуміли поєднати народні традиції з авторськими знахідками, що стало логічним продовженням еволюції української літератури.

Для вираження оцінного ставлення до подій та явищ довкілля шістдесятники у віршованих творах використовують різноманітні мовні засоби. Це насамперед одиниці найбагатшого в цьому аспекті ресурсу – лексики: як власне оцінні, так і контекстуально оцінні слова. Поети вживають різні тематичні групи лексики, також в оцінній функції застосовують оніми. Оцінні слова стають основою моделювання тропів, найпоширеніші з яких епітети, метафори, оксиморони, порівняння. Автори-шістдесятники часто вживають в одному контексті аксіологічно марковані одиниці з полярними смислами для відтворення діалектичного зіставлення й показу дуальності навколишнього

світу. Як зручний засіб моделювання контрастів з оцінними відтінками в досліджуваній поезії активно фігурує оксиморон. Як оцінні, так і неоцінні лексеми увиразнюють демінутивні й аугментативні суфікси. Зокрема, зменшено-пестливі форми слів використовуються не лише для інтимізації тексту, але й для відсилання до народнопісенної традиції. Креативний підхід до вживання оцінних мовних одиниць зумовлює вияв індивідуально-авторських особливостей поетів в аксіологічному аспекті.

У перспективі плануємо продовжити узагальнення досвіду вивчення оцінних мовних одиниць в поетичних творах різних періодів з подальшою його проекцією на аналіз сучасної воєнної поезії в аспекті лінгвоаксіології.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Баран, І. М.** (2022). Фігури експресивного синтаксису в поетичній творчості Василя Симоненка. *Література та культура Полісся*. Серія «Філологічні науки», 21, 128–139.
2. **Бігунова, Н. О.** (2017). *Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання*. Одеса: КП ОМД.
3. **Бобух, Н.** (2006). Емотивні контрасти в поетичному словнику. *Наук. зап.* Серія «Філологічні науки (мовознавство)». Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 67, 312–320.
4. **Бобух, Н.** (2011). Лексичні опозиції в поетичних творах Василя Стуса. *Лінгвістика*, 1 (1), 158–165.
5. **Бойко, Л. П.** (2010). Стилiстичнi можливостi суфiксiв суб'єктивної оцiнки в поезiї Д. Павличка. *Актуальнi проблеми слов'янської фiлологiї*, XXIII (3), 382–388.
6. **Вавринюк, Т. І.** (2010). Емоційно-експресивна лексика в поетичному мовленні (на матеріалі творів Ліни Костенко). *Філологічні студії. Наук. вісн. Кривор. держ. пед. ун-ту*, 4, 67–73.
7. **Власенко, В., & Яцик, С.** (2002). Емоційно-експресивні засоби та їх стилістичні функції у поетичній мові Ліни Костенко. *Волинь – Житомиричина*, 9, 142–145.
8. **Комплексне** дослідження: як війна змінила мене та країну. Підсумки року. Узято з https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zmnila_mene_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html?fbclid=IwAR1YWCspqYKpxwaoXPryWZCJa3vgirl_T74Ekil-KmOpIUqNzQWFCet04.
9. **Космеда, Т.** (2000). *Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка.
10. **Кривенчук, В.** (2016). Всеосяжність ренесансу шістдесятих років ХХ століття в українській літературі. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*, 7, 34–39.
11. **Краснобаєва-Чорна, Ж. В.** (2016). *Лінгвофраземна аксіологія: парадигмально-категорійний вимір*. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД».
12. **Легка, Л., & Галів, У.** (2022). Засоби мовної виразності у поезії Василя Симоненка. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 47 (2), 84–92.
13. **Мінич, Л. С.** (2009). Колористична парадигма творів М. Вінграновського. *Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту імені Івана Огієнка*. Серія «Філологічні науки», 20, 426–430.
14. **Приходько, Г. І.** (2016). Категорія оцінки в контексті зміни лінгвістичних парадигм. Запоріжжя: Кругозор.
15. **Тарнашинська, Л.** (2013). Екзистенційно-аксіологічна модель бути / здаватися як дихотомічне

поле саморепрезентації шістдесятників. *Слово і час*, 3, 34–49. 16. **Тарнашинська, Л.** (2007). Українське шістдесятництво як концепція “духу часу”. *Roczniki Humanistyczne, LIV–LV* (7), 109–125. 17. **Трефяк, Н.** (2012). Функціонування міфопоетичних образів та сюжетів у творчості Миколи Вінграновського. *Вісн. Львів. ун-ту. Серія «Іноземні мови»*, 20 (2), 183–188. 18. **Халіман, О.** (2019). *Граматика оцінки: морфологічні категорії української мови*. Харків: Майдан. 19. **Черненко, Г. А.** (2018). *Мовленнєвий вплив на ціннісні системи: діапазон імовірностей*. Київ: Вид. дім Дмитра Бурого. 20. **Шкіцька, І. Ю.** (2012). *Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект*. Київ: Вид. дім Дмитра Бурого. 21. **Chopra, R.** (2005). *Academic Dictionary of Philosophy*. Delhi: IshaBooks.

REFERENCES

1. **Baran, I. M.** (2022). Fihury ekspresyvnogo syntaksysu v poetychnii tvorchosti Vasylia Symonenka [Figures of expressive syntax in the poetic work of Vasyl Simonenko]. *Literatura ta kultura Polissia. Seriiia «Filolohichni nauky» – Literature and culture of Polissia*. Series «Philological Sciences», 21, 128–139 [in Ukrainian].
2. **Bihunova, N. O.** (2017). *Pozytyvna otsinka: vid kohnityvnogo sudzhennia do komunikatyvnogo vyslovliuvannia [Positive evaluation: from cognitive judgment to communicative expression]*. Odesa: KP OMD [in Ukrainian].
3. **Bobukh, N.** (2006). Emotyvni kontrastyvy v poetychnomu slovnyku [Emotional contrasts in the poetic dictionary]. *Nauk. zap. Seriiia «Filolohichni nauky (movoznavstvo)» – Scientific works. Series «Philological sciences (linguistics)»*. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 67, 312–320 [in Ukrainian].
4. **Bobukh, N.** (2011). Leksychni opozytzii v poetychnykh tvorakh Vasylia Stusa [Lexical oppositions in the poetic works of Vasyl Stus]. *Linhvistyka – Linguistics*, 1 (1), 158–165 [in Ukrainian].
5. **Boiko, L. P.** (2010). Stylistychni mozhlivosti sufiksiv subiektivnoi otsinky v poezii D. Pavlychka [Stylistic possibilities of subjective evaluation suffixes in the poetry of D. Pavlychko]. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii – Actual problems of Slavic philology*, XXIII (3), 382–388 [in Ukrainian].
6. **Vavryniuk, T. I.** (2010). Emotsiino-ekspresyvna leksyka v poetychnomu movlenni (na materialii tvoriv Liny Kostenko) [Emotional and expressive vocabulary in poetic speech (based on the works of Lina Kostenko)]. *Filolohichni studii. Nauk. visn. Kryvor. derzh. ped. un-tu – Philological studies. Scientific Bulletin of the Kryvyi Rih State Pedagogical University*, 4, 67–73 [in Ukrainian].
7. **Vlasenko, V., & Yatsyk, S.** (2002). Emotsiino-ekspresyvni zasoby ta yikh stylistychni funktsii u poetychnii movi Liny Kostenko [Emotional and expressive means and their stylistic functions in the poetic language of Lina Kostenko]. *Volyn – Zhytomyrshchyna*, 9, 142–145 [in Ukrainian].
8. **Kompleksne doslidzhennia: yak viina zminyala mene ta kraiu. Pidsumky roku [Comprehensive Study: How the War Changed Me and the Country. Results of the year]**. Retrieved from https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html?fbclid=IwAR1YWCsipaYKpxwaoXPryWZCJa3vgir1_T74Ekil-Km0pI-UqNzQWfVCet04 [in Ukrainian].
9. **Kosmeda, T.** (2000). *Aksiolohichni aspekty prahmalinhvistyky: formuvannia i rozvytok katehorii otsinky [Axiological aspects of pragmalinguistics: formation and development of the evaluation category]*. Lviv: LNU im. I. Franka [in Ukrainian].
10. **Kryvenchuk, V.** (2016). Vseosiazhnist renesansu shistdesiatykh rokiv XX stolittia v ukrainskii literaturi [The comprehensiveness of the renaissance of the sixties of the 20th century in Ukrainian literature]. *Literaturnyi protses: metodolohiia, imena*,

tendentsii – *Literary process: methodology, names, trends*, 7, 34–39 [in Ukrainian]. 11. **Krasno-baieva-Chorna, Zh. V.** (2016). *Linhvofrazemna aksiolohiia: paradyhmalno-katehoriinyi vy-mir* [Linguophrasal axiology: paradigmatic-categorical dimension]. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD» [in Ukrainian]. 12. **Lehka, L.**, & Haliv, U. (2022). *Zasoby movnoi vyraznosti u poezii Vasylya Symonenka* [Means of linguistic expressiveness in Vasyl Simonenko's poetry]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences*, 47 (2), 84–92 [in Ukrainian]. 13. **Minych, L. S.** (2009). *Kolorystychna paradyhma tvoriv M. Vinhranovskoho* [The coloristic paradigm of M. Vinhranovsky's works]. *Nauk. pr. Kamianets-Podil. nats. un-tu imeni Ivana Ohienka. Seriiia «Filolohichni nauky» – Scientific works of Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko. Series «Philological Sciences»*, 20, 426–430 [in Ukrainian]. 14. **Prykhodko, H. I.** (2016). *Katehoriia otsinky v konteksti zminy linhvistychnykh paradyhm* [Evaluation category in the context of changing linguistic paradigms]. Zaporizhzhia: Kruhoroz [in Ukrainian]. 15. **Tarnashynska, L.** (2013). *Ekzystentsialno-aksiolohichna model buty / zdavatysia yak dykhotomichne pole samoreprezentatsii shistdesiatnykiv* [Existential-axiological model of buty / zdavatysia as a dichotomous field of self-representation of the sixties]. *Slovo i chas – Word and time*, 3, 34–49 [in Ukrainian]. 16. **Tarnashynska, L.** (2007). *Ukrainske shistdesiatnytstvo yak kontseptsiiia “dukhu chasu”* [Ukrainian sixties as a concept of the “zeitgeist”]. *Roczniki Humanistyczne, LIV–LV* (7), 109–125 [in Ukrainian]. 17. **Trefiak, N.** (2012). *Funktsionuvannia mifopoe-tychnykh obraziv ta siuzhetiv u tvorchosti Mykoly Vinhranovskoho* [The functioning of mythopoetic images and plots in the works of Mykola Vinhranovskiy]. *Visn. Lviv. un-tu. Seriiia «Inozemni movy» – Bulletin of Lviv University. Series «Foreign languages»*, 20 (2), 183–188 [in Ukrainian]. 18. **Khaliman, O.** (2019). *Hramatyka otsinky: morfolohichni katehori-ii ukrainskoi movy* [Grammar of estimation: morphological categories of the Ukrainian language]. Kharkiv: Maidan [in Ukrainian]. 19. **Chernenko, H. A.** (2018). *Movlennievyy vplyv na tsinnisni systemy: diapazon imovirnostei* [Speech influence on value systems: a range of possibilities]. Kyiv: Vyd. dim Dmytra Buraho [in Ukrainian]. 20. **Shkitska, I. Yu.** (2012). *Manipuliatyvni taktyky pozytyvu: linhvistychnyi aspekt* [Manipulative tactics of positivity: linguistic aspect]. Kyiv: Vyd. dim Dmytra Buraho [in Ukrainian]. 21. **Chopra, R.** (2005). *Academic Dictionary of Philosophy*. Delhi: IshaBooks [in English].

Халіман Оксана Володимирівна – доктор філологічних наук, доцент, викладач Відокремленого структурного підрозділу «Полтавський фаховий коледж Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого»; пр. Першотравневий, 14, Полтава, 36000, Україна.

Tel.: +38(066)5590366

E-mail: khaliman_oksana@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-6952-0627>

Khaliman Oksana Volodymyrivna – Doctor of Philological Sciences, Docent, Lecturer of the Separate Structural Subdivision "Poltava Professional College of Yaroslav Mudryi National Law University"; 14 Pershotravnevy Ave., Poltava, 36000, Ukraine.

Гнатишева Ольга Олександрівна – викладач кафедри іноземних мов і перекладу, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова, вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна; аспірант, Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, вул. Валентинівська, 2, Харків, 61168, Україна.

Tel. +38(098)0352047

E-mail: taria.eihani@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0417-5460>

Hnatysheva Olga Oleksandrivna – Lecturer of the Department of Foreign Languages and Translation, O. M. Beketov Kharkiv National University of Urban Economy, 17 Marshal Bazhanov Str., Kharkiv, 61002, Ukraine; postgraduate, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 2 Valentynivska Str., Kharkiv, 61168, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20 вересня 2023 року

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Халіман О. В., Гнатишева О. О. Аксіологічні засоби в поезії українських шістдесятників: досвід дослідження. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. Н. В. Піддубна. Харків, 2023. Вип. 59. С. 137–152. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2023.59.11>

АРА: Халіман, О. В., Гнатишева, О. О. (2023). Аксіологічні засоби в поезії українських шістдесятників: досвід дослідження. *Лінгвістичні дослідження*, 59, 137–152. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2023.59.11>